

Studijní ústav MV
č.j.: SU-017/01-68

T a j n é !
Výtisk č.: 3

Z p r á v a

o incidentech, trestných činech a případech vmešování do kompetence a pravomoci čs. orgánů ze strany příslušníků vojsk pěti států Varšavské smlouvy

(Období od 21. 8. - 28. 9. 1968)

K informaci brannému a bezpečnostnímu výboru NS:

Obsazení území ČSSR vojsky pěti států Varšavské smlouvy bylo a zůstává spojeno s vážnými důsledky pro základní práva čs. občanů, zejména práva na ochranu jejich života, zdraví, na jejich osobní nedotknutelnost a na ochranu osobního vlastnictví, jakož i pro výkon činnosti orgánů povolných k ochraně veřejného pořádku a k postihu pachatelů trestných činů.

Předkládaná zpráva neobsahuje právní rozbor problematiky vstupu uvedených vojsk na československé území z hlediska zásad suverenity státu a neintervence. Nezabývá se též hospodářskými důsledky vstupu a přítomnosti cizích vojsk na čs. území. Vychází z faktického zjištěného stavu na úseku veřejného pořádku a ochrany občanských práv a z principů socialistické zákonnosti, které ovládají právní řád ČSSR i právní řády socialistických států, jejichž vojska jsou dočasně na území ČSSR.

- 2 -

Při obsazování území ČSR vojsky pěti států Varšavské smluvy, zvláště v prvních dnech, ale i v období pobytu, použili jejich příslušníci proti čs. občanům zbraní různých druhů (kulometů, samopalů i děl). Kromě toho používali vojenské techniky (tanků, obrněných vozidel) takovým způsobem, že na veřejných místech ohrožovali životy a zdraví občanů a v mnoha případech způsobili jejich smrt a poškozování na zdraví.

Ze zpráv jednotlivých součástí VB vyplývá, že ke dni 28. září 1968 bylo tímto způsobem na území ČSSR usmrcteno celkem 82 osob, těžce zraněno téměř 300 a lehce zraněno více než 500 čs. občanů.

K usmrctení a ke zranění došlo jednak při přímé střelbě proti skupinám lidí i jednotlivcům, jednak při střelbě proti objektům a do vzduchu, kdy lidé byli zasaženi v bytech, na balkonech apod., resp. odraženými střelami nebo střepinami.

Největší počet usmrctených a zraněných byl v prostoru u Čs. rozhlasu v Praze. Zastřeleni na místě byli 3 lidé, zraněno a hospitalizováno 52 osob; 12 osob bylo usmrcteno explozí municiho vozidla a 2 lidé se zabili tím, že vyskočili z okna.

K použití zbraní došlo celostátně nejčastěji v souvislosti s projevy nesouhlasu našich občanů proti postupujícím vojskům (například házením různých předmětů po jejich vozidlech a pokřikováním, při vylepování letáků, psaní hesel spod.). Vyskytly se i případy, kdy se občané postavili do cesty přijíždějícím vojenským vozidlům a byli jimi usmrcteni. V řadě případů však bylo proti občanům stříleno bez zjevného motivu.

- 3 -

Značný počet případů usmrcení a zranění čs. občanů byl způsoben vozidly cizích vojsk. Příčinou těchto nehod bylo v mnoha případech hrubé porušování pravidel silničního provozu (např. jízdou po nesprávné straně vozovky, nedáním přednosti v jízdě, nesprávným předjížděním, neosvětlením vozidel apod.). Častou příčinou nehod, a to i se smrtelnými následky, však byla bezohledná manipulace s vojenskými vozidly, zejména tanky. Vyskytly se případy odhození (vytláčení) osobních a jiných vozidel ze silnice, jejich přejetí a zničení, jakož i poškození obytných domů a jiných objektů.

Dosud nebylo ani v jednom případě zjištěno, že by usmrcené nebo zraněné osoby použily proti cizím vojskům střelné zbraně. Rovněž dosud nebyla prokázána pravdivost tvrzení, že by naši občané v jednotlivých případech, kdy došlo k jejich usmrcení nebo zranění, sami použili proti příslušníkům cizích vojsk zbraně. (Do 28. 9. 1968 byl zjištěn jediný případ, kdy tři čs. občané společně zabili osamělého bulharského vojáka.)

V souvislosti se vstupem cizích vojsk došlo k vážnému omezování osobních svobod čs. občanů. Hrubým porušením těchto svobod a zasahováním do práv čs. orgánů byla a stále je především skutečnost, že příslušníci cizích vojsk zadržují a internují (v některých případech dokonce v prvních dnech unesli mimo území ČSSR) čs. občany. Případů zadržení čs. občanů byly do této dny stovky; pouze případů hlášených nebo dokumentovaných orgány VB je v současné době více než 200.

K zadržení čs. občanů dochází často při výkonu jejich funkcí; postižena a nařízena tak byla a je zvláště služba bezpečnostních orgánů, zaměstnanců ČSD, funkcionářů NV aj.

Zvláště v prvních dnech po 20. srpnu t. r. byla zaznamenána řada případů, kdy byli zadržováni (a zároveň často podrobováni osobním prohlídkám, hrubě zastrašování hrozbou zbraní nebo přímo hrozbou zastřelením) občané, kteří skutečně nebo údajně vylepovali plakáty, psali hesla, fotografovali cizí vojenské jednotky, rozváželi náš legální tisk apod. Vyskytly se případy, kdy zadržení občané byli donucováni k nedobrovoltné činnosti nebo byli dokonce zabití.

Kromě toho byly prováděny masové prohlídky občanů na ulicích, na okraji měst a na mostech, jakož i prohlídky osobních a nákladních automobilů. O počtu těchto prohlídek není přehled, protože postižení občané se za dané situace nemohli proti tomu bránit a dovolavat se hápravy. Prohlížena byla i vozidla Mlýdek Veřejné bezpečnosti.

Nepříznivá situace byla vyhrocována i tím, že byl ztížován výkon zdravotní služby, neboť byla zadržována sanitní vozidla a po vozidlech označených červeným křížem bylo stříleno.

Zadrženým příslušníkům Bezpečnosti byly zvláště v prvních dnech po 20. srpnu odebírány služební zbraně; obdobně se tak stalo v řadě případů u příslušníků závodní stráže, Lidových milicí a ČSLA. (Tyto zbraně byly postupně vráceny, není však zatím možno celestátně zajistit takový přehled, zda již byly vráceny všechny odebrané zbraně.)

V mnoha případech pronikli příslušníci vojsk do úředoven VB, kde zadrželi náčelníky útvarů, zabavili služební zbraně a poškodili spojovací prostředky.

I v současné době jsou příslušníky cizích vojsk porušovány občanské svobody čs. státních příslušníků. Dochází neustále k zadržování našich občanů, často bezdůvodně nebo na základě údajných, nedokázaných motivů. Ně-

- 5 -

kteří zadržení občané jsou odváženi na jednotlivá velitelství cizích vojenských jednotek k výslechům, a to často k otázkám, které plně patří do kompetence pouze čs. státních orgánů. Podobným způsobem jsou zadržování i příslušníci bezpečnostních sborů, funkcionáři národních výborů a jiní veřejní činitelé při výkonu svých funkcí. Tím je mařen výkon služby čs. orgánů a příslušníci cizích vojsk tak sami ohrožují potřebnou normalizaci situace.

V poslední době se vyskytuje případy, že zadržení občané i veřejní činitelé jsou vyslýcháni a žádáni o konkrétní informace ohledně předních funkcionářů v místě, o tom, kteří občané nesouhlasí se vstupem cizích vojsk na naše území apod.

Dohromady představují dokumentované případy zadržení celostátně přibližně 300 zadržených osob. Přesný počet nemůže být uveden, protože u některých případů nebylo zjištěno, kolik osob bylo v souvislosti s daným případem omezování práv čs. občanů celkem zadrženo. Přehled je soustavně zpřesňován.

Příslušné výkonné složky Veřejné bezpečnosti se snaží zvláště v posledních třech týdnech od návratu našich vedoucích představitelů z Moskvy i za stížených podmínek zajistit věsné a důsledné prošetření každého případu zadržení čs. občanů příslušníky cizích vojsk. Zesílením poládkových i dopravních hlídek vytvářejí preventivně takové podmínky, aby nebyly sebemenší důvody k zadržování našich občanů příslušníky cizích vojsk. Tyto snahy našich bezpečnostních orgánů jsou však někdy mařeny neodpovědným přístupem některých velitelů cizích vojsk, kdy znova neoprávněně zadržují naše občany, aniž by se obrátily na naše orgány, kdy nevyhoví oprávněným požadavkům našich orgánů na zajištění věcných a jiných důkazů pro řešení apod.

- 6 -

Zejména v Praze nadále trvá taková situace, že čs. občané jsou zadržováni příslušníky cizích vojsk, často předváděni na jejich jednotlivá vojenská velitelství a teprve po výslechu předáváni orgánům VB. Podle zprávy NVP Praha je na území deseti ONV v Praze umístěno 10 obvodových velitelství cizích vojsk s celkovým dosud zjištěným počtem 700 příslušníků těchto velitelství.

Příslušníci cizích srmád vnikali v prvních dnech především do veřejných budov, které obsazovali a v mnoha případech v nich vykonávali prohlídky a jiné zásahy. (Viz všeobecně známé zásahy proti nejvyšším ústavním a stranickým představitelům, proti četným pracovníkům ústředních orgánů a institucí, včetně obsazení jejich pracovišť a budov cizími vojsky. Tyto případy tato zpráva nerozsebírá, ani nejsou uváděny v přiložené dokumentaci.) Vyskytly se však i případy, kdy vnikli do soukromých bytů a vykonávali v nich domovní prohlídku.

Větší města byla v prvních dnech obsazání ČSSR uzavřena, zpočátku zcela, později od 20,00 hodin do 6,00 hodin ráno, takže občanům byl znemožněn nejen svobodný pohyb, ale též výkon zaměstnání a funkcí. Toto omezení mělo záporný vliv na nepřetržité provozy v dopravě, v zásobování obyvatelstva potravinami, ve výrobě i v ochraně veřejného pořádku. Svoboda pobytu a právo občanů vykonávat povolení byly potlačeny jednak příkazy vojenských velitelů, jednak přímými donucovacími zákroky proti občanům (zadržením, znemožněním přístupu na pracoviště apod.). Jedním z nejvýznamnějších faktorů působících k omezení svobody pohybu občanů byla pravidelná a poměrně častá noční střelba a projíždění ulic ozbrojenými vojenskými vozidly.

- 7 -

Obsazením telefonních a telegrafních ústředen a zne- možňováním přepravy listovních sásilek bylo čs. občanům bráněno ve sdělování zpráv a v jejich včasnému doručování.

Tato situace vyvolávala obavy o osud blízkých osob a zvyšovala nebezpečí paniky a dezinformace. Nepříznivá atmosféra byla zhoršována ještě tím, že byly obsazeny redakce některých časopisů, ČTK a hromadných sdělovacích zařízení a bylo tak mařeno rozšířování legálního periodického tisku.

Zásahy cizích vojsk, resp. jejich příslušníků, byly způsobeny rozsáhlé škody na socialistickém, soukromém i osobním majetku (zničené a poškozené vozovky, budovy a byty, drážní a spojovací zařízení, ztráty ve výrobě, v dopravě, ve vnitřním a zahraničním obchodě atd.). Zjištění rozsahu těchto škod bude včí příslušných resortů a národních výborů. Některé zásahy však měly takovou povahu, že nazvědčují bezohlednému a úmyslnému jednání. Takovým jednáním byla již zmíněná střelba proti objektům a manipulace a způsob jízdy obrněnými vozidly. Kromě toho jednotliví příslušníci vojsk se dopustili vloupání do obchodů, kiosků a pohostinských závodů, do kantýn v úřadech a podnicích a do výkladních skříní. Odcizovali a stále odcizují zejména potraviny, alkoholické nápoje, peníze a cigarety. Podávání alkoholických nápojů a kuřiva si vynucují v řadě případů pod pohrůžkou použití zbraně.

V úřadech a v institucích, které byly po určitou dobu obsazeny cizími vojsky a do nichž nebyl po tuto dobu zaměstnancům, ani jiným občanům povolen přístup, bylo po uvolnění objektů zjištěno, že byly vypáčeny dveře, skříně (i plechové) a stoly a odcizeny z nich nejrůznější předměty (peníze, hodinky, psací potřeby, potraviny, střelné zbraně oprávněných držitelů atp.).

Při prohlídkách automobilů i při osobních prohlídkách byly občanům odebírány tranzistorové přijímače, z motorových vozidel byla odebírána autoradia, kanstry s pohonnými hmotami a z nádrží odčerpáván benzin, nebo nafta. Byly zaznamenány případy, kdy občanům byly při osobních prohlídkách odziveny peníze, cenné předměty a osobní doklady.

V poslední době se vedle uvedených trestných činů začínají vyskytovat četné případy výtržnosti, způsobených podnapilostí nebo opilostí příslušníků cizích vojsk. Tyto výtržnosti končí ve většině případů buď scénami ve veřejných místnostech, na ulicích nebo v soukromých bytech čs. občanů (kteří si pozvou cizí vojáky a popíjejí s nimi), spojenou někdy se střelbou na zastrašení; v některých případech však končí závažnými trestními činy včetně usmrcení čs. občanů (jako zvláště draстický případ usmrcení 2 čs. občanů a těžkého zranění dalších občanů při střelbě opilými polskými vojáky na Jičínsku nebo případ smrtelného postřelení mladistvého občana Beránka v Opletalově ulici v Praze).

Hlášeny jsou v posledních týdnech i případy pokusu o znásilnění žen, v některých případech nezletilých děvčat. Zjištěn je v poslední době i případ pohlavního zneužívání dvou nezletilých děvčat v Praze sovětskými vojáky.

Keždá přítomnost vojska na určitém místě, a to i za normálních podmínek, má vliv na výskyt kriminality a na narušování veřejného pořádku. Vedle těchto obecných faktorů působí zde zřejmě u vojsk pěti států i další objektivní okolnosti: např. způsob jejich materiálního zabezpečení, míra vyzbrojení jednotlivých vojáků i při jejich vzdalování se od útvarů, neznalost našeho jazyka a místních podmínek, odlišnost návyků a myšlení a právního nazírání na dané

jevy apod. Jsou tím dány podmínky pro pravděpodobnější vyvolání konfliktních situací a z toho vyplývajícího společensky nebezpečného jednání.

Proces normalizace na úseku zajistování veřejného pořádku a potlačování kriminality je v posledních týdnech komplikován i tím, že někteří velitelé útvarů cizích vojsk mají také odlišné představy o pojmu veřejného pořádku, a to nejen co do požadavků vůči odpovědným čs. orgánům, ale i navzájem mezi sebou. Orgány a jednotliví velitelé cizích vojsk nerespektují vždy jurisdikci čs. orgánů, vměšují se často závažným (někdy i urážlivým) způsobem do jejich kompetence a v řadě případů odmítají součinnost a nutnou pomoc při řešení konkrétních protiprávních případů. Přitom stále dochází k nejrůznějším trestným činům a rušení veřejného pořádku příslušníky cizích vojsk. Problémy v tomto ohledu jsou hlavně ve velkých městech a především v Praze. Ve vyšetřování nebo vyhledávání a objasňování trestných činů příslušníků cizích vojsk přesto příslušné čs. orgány, zvl. orgány Bezpečnosti a prokuratury, pokračují. Při plnění svých úkolů jsou tyto orgány podle ústavy č. 100/1960 Sb. povinny se ve všem svém počinání řídit právním řádem čs. socialistického státu a dbát o plné uplatnění socialistické zákonosti v životě společnosti.

Vycházejíce z principu suverenity ČSSR a respektování zásad oficinality, legality a teritoriality v trestním právu, jakož i nutnosti uplatňování mezinárodních smluv o úpravě právních vztahů (právní pomoci) ve věcech občanských, rodinných a trestních s pěti státy Varšavské smlouvy, uložil generální prokurátor pokynem ze dne 12. 9. 1968 všem prokurátorům zejména dozírat na včasné odhalování a objasňování všech trestních činů cizích vojáků nebo jiných orgánů pěti států

Varšavské smlouvy podle norem čs. trestního práva, dodržovat a vyžadovat dodržování dvoustranných smluv o právních vztazích /právní moci/, vyžadovat součinnost příslušných orgánů cizích vojsk při objasňování trestních činů a po skončení přípravného řízení trestního předkládat návrhy na převzetí trestního stíhání prokurátorem pěti států Varšavské smlouvy. Obdobné pokyny byly již dříve vydány pro postup vyšetřovatelů a vyhledávacích orgánů SNB.

Přes všechny vážné problémy ve styku našich orgánů s velitelskými orgány přítomných vojsk, byly jednotlivé případy konfliktů mezi vojsky a našimi občany v rámci daných možností uzavřeny nebo jejich řešení je v běhu. V této souvislosti se jeví nutnost řešit některé složité právní otázky.

Ke zprávě připojujeme :

1. Příloha I. : Dokumentace o případech usmrcení čs. občanů, zaviněných příslušníky cizích vojsk při jejich střelbě nebo při jimi zaviněných dopravních nehodách. /9 stran/

- 11 -

2. Příloha II: Dokumentace vybraných případů těžkých zranení čs. občanů ve dnech od 21. 8. 1968 střelbou nebo při dopravních nehodách zavíněných příslušníky cizích vojsk. (14 stran)
3. Příloha III: Dokumentace vybraných typických případů zadržení (kontrol, prohlídek apod.) čs. občanů a veřejných činitelů příslušníky cizích vojsk od 21. 8. 1968 (36 stran).
4. Příloha IV: Dokumentace vybraných typických případů o vmešování a požadavcích příslušníků cizích vojsk (jejich velení) narušujících kompetenci a pravomoc čs. orgánů a veřejných činitelů. (12 stran)
5. Příloha V: Dokumentace vybraných případů jiných trestních činů (mimo případy usmrcení, těžkého zranení a zadržování), kterých se v době od 21. 8. 1968 dopustili příslušníci cizích vojsk na území ČSSR. (19 stran)

V Praze dne 30. září 1968.